

زینبی| صنعت داروسازی در ایران کنونی، وضعیت نسبتاً خوبی دارد. درکنار همه کاستی‌ها و کمبودهای دارویی، بسیاری از داروها در داخل کشور تولید می‌شوند و وابستگی دارویی ما را به خارج از مرزهای کشور کم می‌کنند. در گذشته اما مسئله به این سادگی نبود و بیش از ۹۰درصد داروهای مصرفی مملکت از کشورهای دیگر به ایران می‌آمد. کارخانه‌هایی هم در کشور برپاشده بود که کارشان تولید دارو بود، کارخانجاتی که شعبه کارخانه‌های چندملیتی بودند که داروهای پایه و راهبردی را وارد می‌کردند و تنها داروهای معمولی را تحت لیسانس شرکت مادر تولید می‌کردند. این میان، تنها یک یادو کارخانه ایرانی وجود داشت که تولیداتشان نقش چندانی در بازار دارو نداشت. با این احوال، مسئله واردات دارو در دهه‌های ۳۰ و ۴۰ یکی از مسائل مهم حوزه درمان در کشور بود.

بخش نامه‌ای به نفع صنعت دارو

نبود نظارت کافی، بازار خوبی برای محصولات خارجی ساخته بود که هیچ نظارتی بر آن نبود. این مسئله در حوزه دارو که بسیار حساس و شکننده است، جای نگرانی داشت. وقتی نظارتی بر کیفیت دارو نباشد، چطور می‌توان مطمئن شد که داروهای تاریخ‌گذشته، بی‌کیفیت یا تست نشده به بازار داروی کشور وارد نشود و مشکلات بی‌شمار دیگر را به وجود نیاورد؟ نمی‌دانیم چه اتفاقاتی در سال ۱۳۳۵ رخ داد که نخست‌وزیر وقت تصمیم گرفت بخشنامه‌ای را به وزارت بهداشت و دارایی ارسال کند و درباره وارد کردن داروهای مناسب و محدود ساختن داروهای اختصاصی و کاهش بهای دارو تصمیم بگیرد. در این بخشنامه، قوانینی که کارخانجات دارویی باید رعایت می‌کردند، فهرست شده بود و فقط تولیدکننده‌هایی مجاز به وارد کردن مواد دارویی در ایران بودند که در کشورمان، لابراتوارهای مجهز و کامل می ساختند و آن را مجهز به وسایل فنی جدید و ماشین‌های کامل برای تهیه دارو می‌کردند. محصولات آن‌ها نیز باید سابقه پنج سال مصرف در کشور مبدأ را می‌داشت تا دارویی برای آزمایش به کشور ما فرستاده نشود. فهرست داروهای وارداتی نیز باید از پیش به وزارت بازرگانی داده می‌شد تا بتوانند قیمت آن را نیز کنترل کنند. وزیر کشور به همین نیز بسنده نکرد و در این بخشنامه، بندهای دیگری مانند گرفتن پروانه نمایندگی انحصاری در ایران و تأیید دارو و کارخانه تولیدکننده آن توسط کمیسیون عالی دارویی کشور را به آن اضافه کرد.

آن زمان، تعداد تولیدکننده‌هایی که به تولید دارو وارد کرده بودند، رو به افزایش بود و این امکان وجود داشت که تعداد زیادی از آن‌ها شرایط مدنظر را نداشته باشند. از ۵۲۵ دارو سال ۱۳۳۵ فقط کارخانه‌هایی که کمیسیون دارویی آن‌ها را باصلاحیت تشخیص می‌داد، مجاز بودند که طبق مقررات امور پزشکی و دارویی، داروهای خوراکی را به کشور وارد کنند.

اگر کارخانه‌ای بود که مصرف تعدادی از داروهایش در ایران پذیرفته نمی‌شد، فقط می‌توانست فرآورده های دارویی تأییدشده‌اش را وارد کند. درج تاریخ تولید و انقضای بسته‌های دارو، از دیگر نکاتی بود که باید در ایران به آن توجه می‌شد و فقط داروهایی که اعتبار آن‌ها منقضی نشده بود، تا زمانی که تاریخ مصرفشان نگذشته بود، حق ورود به کشور را داشتند. با دیدن این بخشنامه، این سؤال در ذهن پیش می‌آید که یعنی تا پیش از این تاریخ به این نکات توجه نمی‌شد و داروهای تاریخ‌مصرف‌گذشته، راهی به بازارهای ایران داشتند؟

پس از این مصوبه، شرکت‌ها مجاز نبودند دارو را با هر قیمتی که می‌خواهند، به کشور بیاورند و مقررات آیین‌نامه تثبیت و کنترل نرخ دارو شامل حال آن‌ها می‌شد. برای کنترل بهای دارو چند نماینده از وزارت بهداشت، وزارت کشور و وزارت بازرگانی دورهم جمع شدند و به محل‌های نمایندگی‌های دارویی و عمده‌فروشان و داروخانه‌ها سرکشی کردند. اگر تخلف یا گران‌فروشی از نظر آن‌ها رخ می‌داد، متخلفان به وزارت دادگستری معرفی می‌شدند تا با آن‌ها برخورد شود.

سامان آشفته بازار دارو در دهه ۳۰

تمام مؤسسات و بنگاه‌های دولتی و شهرداری‌ها و سازمان بیمه‌های اجتماعی و مؤسسات عام‌المنفعه و همه مؤسساتی که به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم از بودجه‌های دولتی و درآمد‌های عمومی استفاده می‌کردند، نخستین گروه هدفی بودند که موظف به اجرای این مصوبه شدند. این گروه به هیچ‌وجه نباید از کارخانه‌هایی که صلاحیت آن‌ها از طرف کمیسیون تأیید نشده بود، سفارش می‌دادند و اقلام دارویی از آن‌ها می‌خریدند. این بخشنامه تلاش کرد آشفته بازار را در کشور سامان ببخشد و کشور نیز از دستاوردهای علمی روز دنیا عقب نماند، به همین دلیل تشکیل کمیته‌ای جدید با نام «کمیته دارویی» را به اطلاع همه رساند تا ماهی یک‌بار تشکیل شود و درخواست‌های واردات دارو را بررسی کند. در بخشی از این بخشنامه می‌خوانیم: «به‌منظور استفاده از ترقیات جدید علمی درمورد امور پزشکی و دارویی، کشفیات جدید دارویی و محدود ساختن کارخانجات و تجدیدنظر در اقلام داروهای جدید که به وسیله کارخانجات مذکور تهیه می‌شود، کمیته‌ای عالی به نام کمیته دارو در وزارت بهداشتی تشکیل می‌شود.»

در این کمیته، اعضای رسمی کمیسیون دارویی اختصاصی و سه نفر از پزشکان تأییدشده کشور حضور داشتند تا به مدت سه سال بر کرسی‌های این مجمع تکیه بزنند و برای سرنوشت درخواست‌های واردات دارو به کشور تصمیم بگیرند. رونوشت این بخشنامه به همه کارخانه‌های ترازاول کشور فرستاده شد تا از امور باخبر شوند. شاید این بخشنامه یکی از گام‌های مهم کشور برای سامان دهی به وضعیت داروهای وارداتی بود که بخش مهمی از داروهای مصرفی کشور را تشکیل می‌داد.

شهرک
۲۳ شهریور
۱۴۴۵
شماره ۲۱۳۴

۱۵

تاریخ و هویت

کوچه صدرالقرای آستان قدس

کوچه حافظیان، مسیر قاجاری قرارگرفته در دل مشهدالرضااست که گذر نامداران بی‌شماری بوده است

رضا سلیمان‌نوری| کوچه مورد بررسی در این نوشتار را می‌توان به‌نوعی امتداد کوچه آب‌میرزا دانست که پس از حدود پنجاه متر یکی شدن با کوچه ساسان (تاجرباشی)، بار دیگر شمالی - جنوبی می‌شود و تا محدوده باغ اعتضاد و سپس باغ مهدی ادامه پیدا می‌کند، دو باغی که بعدها بخش پایانی خیابان شاه‌رضانو(آزادی ابتدای انقلاب و بهجت امروزی) از یک سو و عشرت‌آباد قدیم(شهید محسن کاشانی کنونی) از دل آن‌ها عبور کرد. همین امر و سکونت برخی بزرگان در این کوچه، باعث تعدد اسامی رسمی و غیررسمی کوچه در طول زمان شده است، البته مهم‌ترین و قدیمی‌ترین اسم کوچه که هنوز هم به آن معروف است، «کوچه حافظیان» است. این نام از اوایل دهه ۲۰خورشیدی تاکنون(صورت رسمی و غیررسمی)، هم برای مسیر اصلی کوچه و هم برای کوچه بهجت ۹(دومین فرعی غربی کوچه از محل تلاقی آن باکوچه بینادل کنونی و باغ اعتضاد قدیم است) استفاده شده است. دلیل این نام‌گذاری نیز سکونت مرحوم سیدحسین حافظیان، صدرالقرای آستان قدس‌رضوی، در یک دوره زمانی حدود پنجاه‌ساله در یکی از پلاک‌ها(جایی درست در محل تلاقی این دو کوچه با هم) است؛ پلاکی که هنوز هم این نام بر در ورودی آن نقش بسته است.

نام‌های دیگر کوچه حافظیان

دیگر نام مردمی کوچه حافظیان، در طول سالیان گذشته که البته بیشتر برای بخش میانی آن به‌کار می‌رود، نام «حاج‌آقای مظلوم» است که به دلیل سکونت فردی اهل ذکر و دعا در این محدوده، به آن معروف شده است. همچنین بخش ابتدایی‌کوچه از سمت کوچه ساسان (بهجت ۳)، از دیرباز به دلیل برگزاری آیین عزای حسینی توسط خاندان قاسمی‌راد در این محدوده، به نام عمومی این خاندان یعنی کوچه «اطمینان»، شناخته می‌شده است. بخش شرقی- غربی کوچه هم در سال‌های نه چندان دور به دلیل استقرار حسینییه هیئت آذربایجانی‌های پاچنار در آن، کوچه «ترک‌ها» خوانده می‌شده است.

کوچه حافظیان در دوران پهلوی

ساختار کوچه حافظیان در دوران پهلوی، دستخوش تغییرات بسیاری شده است. این تغییرات از یک‌سو ناشی از افزایش ساکنان این کوچه و تبدیل پلاک‌های بزرگ آن به پلاک‌های کوچک‌تر بوده و از دیگرسو به دلیل ایجاد خیابان شاه‌رضانو رخ داده است. بزرگ‌ترین تغییر کوچه نیز، حذف‌فاصل سال‌های پایانی حکومت قاجارها تا جشن هزاره‌فردوسی، ایجادشده‌که شامل پدیدآمدن یک‌فرعی بزرگ دربخش شرقی کوچه بوده است. این فرعی را محلی‌ها با نام «کوچه طاهر عطار»، می‌شناسند که سبب اتصال کوچه حافظیان به کوچه مسجد کرده‌نیز شده است.

نقشه سال ۱۳۳۳ هم تغییر مهمی در مسیر اصلی کوچه نسبت به سال ۱۳۱۰ بازگو نمی‌کند؛ البته در این

کوچه حافظیان؛ این روزها

کوچه حافظیان چه در مسیر اصلی آن و چه در مسیر فرعی بهجت ۹ حالا به حسینییه‌ها و زائرسراهای استخوان‌دار و خیریه‌های فعالش شناخته می‌شود. در شرایط کنونی، این کوچه و فرعی‌های هشت‌گانه‌آن، میزبان بیش از هشتاد منزل مسکونی است. همچنین تنها بنای علمی کوچه، مدرسه علمیه امام خمینی^(ع) است که دومین پلاک شرقی کوچه از سمت بینادل را به خود اختصاص داده است. از منزل قدیمی مرحوم سیدحسین حافظیان صدرالقرای سابق آستان قدس که بگذریم، منزل انتهای کوچه طاهر یا مسجد ترک‌ها را به دلیل داشتن دو کتیبه زیبای خطی، می‌توان قدیمی‌ترین منزل این محدوده دانست؛ البته بخش غربی منزل اطمینان هم از بناهای ساخته‌شده در سال‌های نخست پهلوی دوم

نمای مدرسه علمیه امام خمینی^(ع)

نمای خانه خاندان اطمینان

کوچه حافظیان در روزگار قاجار

محدوده کنونی کوچه حافظیان در سال‌های میانی دوران سلطنت قاجارها بر ایران و به‌طور خاص در دوره ناصرالدین‌شاهی، بخشی از محدوده بزرگ سبزرنگ در نقشه، موسوم به باغات پاچنار بالاخیابان بوده است. این محدوده در سال‌های بعد به‌ویژه پس از سکونت تعداد چشمگیری از ایرانیان بازگشته از قفقاز به مشهد، کم‌کم به محدوده‌ای مسکونی تبدیل می‌شود. این تبدیل وضعیت به نجوی است که چشم‌انداز کلی کوچه حافظیان کنونی در نقشه تهیه‌شده در سال ۱۳۰۳خورشیدی (نقشه هرتسفلد آلمانی) قابلیت شناسایی دارد. در این نقشه، کوچه مدنظر از کوچه تاجرباشی آن زمان، منشعب و به دیواره باغ خانوادگی خاندان اعتضادرضوی ختم می‌شده است. همچنین این کوچه در آن زمان، دارای دو فرعی غربی و دو فرعی شرقی بوده که تنها فرعی نخست شرقی، بن بست بوده است. فرعی دیگر شرقی نیز کوچه‌ای است که اکنون در مجاورت بوستان بهاء‌التولیه قرار دارد و این مسیر را به سه‌راه اسکندریه و ته‌پل محله متصل می‌کرده است. دو فرعی غربی هم کوچه‌های بهجت ۷ و ۹ کنونی هستند.

بزرگان و نامداران کوچه حافظیان

پس از مرحوم سیدحسین حافظیان صدرالقرای آستان قدس که کوچه حافظیان به نامش است، شهیدحجت‌الاسلام والمسلمین سیدعبدالکریم‌هاشمی‌نژادهم(در سال‌های انتهایی دهه۴۰)دریکی از خانه‌های این کوچه سکونت داشته و در آنجا جلسات انقلابی برگزار می‌کرده است. دیگر شخص معروف کوچه، مرحوم مظلوم است که دربین مردم قدیم مشهد به عنوان فردی صاحب کرامت شناخته می‌شده است، تاجایی‌که گاهی اوقات مردم برای گرفتن دعا از او مقابل خانه‌اش صف می‌بستند. خاندان قاسمی‌راد هم یکی از خاندان‌های مهم ساکن در بخش انتهایی کوچه محسوب می‌شوند. آیین روضه‌خوانی این خاندان را که از قدیمی‌ترین روضه‌های مشهد است، اکنون نسل دوم این خانواده در خانه قدیمی آن‌ها اداره می‌کنند.

در کنار این‌ها، خانواده سردار شهید ابوالفضل رفیعی سیح، خاندان وحدتی صدمدیان که بخشی از بناهای کوچه را واقع کرده‌اند، در کنار خاندان خوش‌زاد را می‌توان به عنوان دیگر خاندان قدیمی کوچه حافظیان نام برد. بد نیست بدانید خاندان مهدوی دامغانی هم مشهورترین خانواده ساکن کوچه بهجت ۹(دومین کوچه‌ای که به نام حافظیان در بین مردم قدیم این منطقه شهرت داشته است) هستند.
سواى این‌ها، برادران شهید جواد و جلیل رُئیسیان و همچنین شهید باقر واكسچیان، نیز در اینجا رشد ونمو پیدا کرده‌اند و خانه پدری‌شان در این کوچه بوده است.

کوچه حافظیان از سمت بینادل

نمای منزل مرحوم حافظیان

نمای مدرسه علمیه امام خمینی^(ع)

نام‌های کوچه:	بینادل ۳، شهید همتیان ۶، حافظیان، حاجی مظلوم، اطمینان، ترک‌ها
بناهای مذهبی کوچه:	مسجد حاج مهدی تبریزی یا ترک‌ها، حسینییه آذربایجانی‌های مقیم مشهد پاچنار، حسینییه و خیریه و سیده‌النسا کربلایی‌های مقیم مشهد، حسینییه بجنوردی‌ها، مکتب مهدویه مرحوم مهدوی دامغانی، بیت‌العباس مرحوم هدایی و مکتب‌الحسین تبریز.
خانه‌های قدیمی کوچه:	منزل مرحوم سیدحسین حافظیان و خانه خاندان اطمینان.
بزرگان و نامداران کوچه:	سیدحسین حافظیان صدرالقرای آستان قدس، آیت‌ا... آقاشیخ محمدرضا مهدوی دامغانی، حجت‌الاسلام والمسلمین سیدعبدالکریم هاشمی‌نژاد، خاندان قاسمی‌راد(مشهور به اطمینان)، سیدمحمد خوش‌زاد، حاجی مظلوم و خاندان رفیعی‌سیح.